

Egy könyvjegyzék tanulságai

Heresinczy Péter győri püspök, kancellár és a hagyatékában összeírt könyvek (1590)

A Magyar Udvari Kancellária tisztviselői mind a késő középkorban, mind a kora újkorban nem csupán tisztviselőkként játszottak jelentős szerepet, hanem a magyar művelődés- és kultúrtörténetnek is fontos szereplői voltak.¹ Elég legyen itt csupán néhány olyan személyre utalni, mint Oláh Miklós kancellár, Forgách Ferenc alkancellár, Dudith András alkancellár, Istvánffy Miklós kancelláriai titkár, Ferencffy Lőrinc kancelláriai titkár stb. A számos kiemelkedő személy mellett egy nem kevésbé magasan képzett réteg húzódott meg, ami azonban viszonylag kevés figyelemben részesült. E réteg tagjának tekinthető Heresinczy Péter (†1590) győri püspök, aki 1587 és 1590 között látta el a magyar kancellári feladatokat II. Rudolf mellett Prágában. A következő rövid tanulmányban az életút rövid összefoglalása után a püspök-kancellár műveltségével szeretnék foglalkozni a rendelkezésre álló könyvlistája alapján, amely éppen az ünnepezt közreműködésével látott ismételt napvilágot 1981-ben.²

Heresinczy Péter azon horvát egyháziak csoportjába tartozott, akik fontos szerepet játszottak a 15–16. század folyamán a magyar katolikus egyház életében.³ Sajnos fiatalkoráról nem sok biztos adattal rendelkezünk. Egyházi pályára lépését minden bizonnyal nagybátyja, pontosabban nagyapja testvére, Heresinczy György példája inspirálhatta, aki 1543 és 1571 között volt a zágrábi káptalan tagja, és aki örkanonok és helynök is volt egy időben.⁴ Heresinczy Péter valamikor 1550 körül születhetett, mivel 1584-ben a tinnini püspöki székre tett konzisztoriális előterjesztés abban az évben 35 év körülinek nevezte.⁵ Ugyanebből az előterjesztésből lehet tudni, hogy tanulmányokat folytatott Padovában, Bolognában és Bécsben a jezsuitáknál. Egyedül bolognai tanulmányairól állnak rendelkezésre részletesebb adatok. A bolognai *Collegium Croaticum et Hungaricum* évkönyvei szerint 1570 áprilisában érkezett a városba két másik társával együtt, és júniustól már a kollégium rektora volt.⁶ Ekkor már jó néhány éve élvezett zágrábi kanonoki javadalmat.⁷ Bolognai tartózkodásának nagybátyja halála vetett véget, már 1571. március 27-én távoznia kellett a városból és visszatért Zágrábra.⁸ Padovai és bécsi tanulmányairól a fenti egyetlen említésen túl további adat nem áll rendelkezésre, így egyelőre az sem tudható biztosan, hogy a tanulmányi helyek milyen sorrendben követték egymást.

¹ HORVÁTH János, *A magyar irodalmi műveltség megoszlása: Magyar humanizmus*, Bp., Magyar Szemle Társaság, 1935, 180–233; FAZEKAS István, *Humanisten und Juristen: Das Personal der Ungarischen Hofkanzlei in der frühen Neuzeit (1526–1690) = Institutions of Legal History with special regard to the legal culture and history*, eds. by Gábor BÉLI, Diana DUCHONOVÁ, Anna FUNDÁRKOVÁ, István KAJTÁR, Zsuzsanna PERES, Pécs, Universitas Quinqueecclesiensis, 2011, 321–331.

² *A magyar könyvkultúra múltjából: Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*, kiad. HERNER János, MONOK István, Bp., 1981 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11), 109–111; első megjelenése: IVÁNYI Béla, Magyar Könyvszemle, 39(1932/1934), 54–56.

³ Pályája legutóbbi összefoglalásai: Ante SEKULIĆ, *Petar iz Herešince = Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, ured. F. MIROŠEVIĆ, Zagreb, 1995, 273–274; MIKÓ Árpád, PÁLFFY Géza, *A győri székesegyház késő reneszánsz és barokk sírkövei (16–17. század)*, Művészettörténeti Értesítő, 48(1999), 137–155, 140–141. Hasznos adatok nyerhetők Ljudevit Ivančan kéziratban maradt munkájából, amelyet a zágrábi érseki levéltár őriz, és amely vonatkozó részét Varga Szabolcs bocsátotta rendelkezésemre, akinek ezúton is köszönöm baráti segítségét: Ljudevit IVANČAN, *Podatci o zagrebačkim kanonicima: Pretipkao Kamilo Dočkal*, Zagreb, 1912–1924, 391–396.

⁴ IVANČAN, *i. m.*, 339–340.

⁵ TUSOR Péter, NEMES Gábor, *Consistorialia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1526–1605)*, Bp., 2011 (Collectanea Vaticana Hungariae, classis 1, vol. 7), 174–175.

⁶ Gian Paolo BRIZZI, Maria Luisa ACCORSI, Damir BARBARIC, *Annali del Collegio Ungarico-Illirico di Bologna 1553–1764*, Bologna, Clueb, 1988, 20; VERESS Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941 (Olaszországi Magyar Emlékek, 3), 104.

⁷ *Monumenta historica lib. Reg. Civitatis Zagrabiae XV. Diplomata 1565–1590*, ed. Emilij LASZOWSKI, Zagreb, 1929, 21.

⁸ „ob mortem patris sui Georgii Heresinczy, custodis canonici et vicarii ecclesiae Zagrabienensis”. BRIZZI, ACCORSI, BARBARIC, *i. m.*, 21.

Heresinczy a zágrábi káptalanban gyorsan haladt előre, 1572-ben már biztosan olvasókanonok, ezzel párhuzamosan a horvátországi politikai életbe is bekapcsolódott.⁹ 1577-ben a horvát rendek képviselőjében vett részt a magyar országgyűlésen.¹⁰ 1580-ben már nagyprépostként került említésre.¹¹ A magyar püspöki karba 1582. február 21-én került be, amikor II. Rudolf császár tinnini püspökké nevezte ki, ezzel egy időben kinevezést kapott a Magyar Tanácsba is.¹² Valószínűleg jogi tanultságának köszönhető, hogy még az 1582. évi országgyűlésen a királyi tábla prelátsai közé jelölték, illetve a nádori helytartó mellé a fellebbviteli ügyek tárgyalására kiválasztott négy egyházi közé is bekerült Telegdi Miklós pécsi, Fejérvölgy István veszprémi, Mossóczy Zakariás váci püspök társaságában (1582: 5. tc.). Támogatója minden bizonnyal volt püspöke, idősebb Draskovich György (zágrábi püspök 1563–1578 között) királyi kancellár lehetett. A kettejük közötti szorosabb kapcsolatra utal, hogy Heresinczy végrendeletében úgy intézkedett, hogy Draskovich tombája mellé temessék, aki neki patrónusa és „*vere pater meus observandissimus*” volt.¹³ Egyházi pályáján újabb fontos állomást jelentett zágrábi püspöki kinevezése (1585. március 8.), amivel az egyházmegyes püspökök csoportjának tagja lett.¹⁴ Eddig levéltári adattal nem sikerült azt a különböző munkákban felbukkanó állítást alátámasztani, hogy Heresinczy zágrábi püspökként is ideje java részét Bécsben és Prágában töltötte, ahol Draskovichot segítette a kancellári munka ellátásában.¹⁵

További előrelépést jelentett, amikor 1586. szeptember 24-én az uralkodó magyar kancellárnak nevezte ki, amely tisztséget pártfogójának, Draskovich Györgynek lett az utóda, aki helytartóvá lépett elő.¹⁶ Hogy a hivatali kötelességeiből fakadó, udvarban tartózkodásnak nehézségek nélkül eleget tehessen, átmenetileg megkapta a Telegdi László halálával megürült, igen gazdag jövedelemmel rendelkező sasvári főesperességet.¹⁷ Erre azért volt szükség, mert a kancellárok nem rendelkeztek külön fizetéssel, hanem a taxajövedelmeken túl egyházi javadalmak bevételeire, illetve általában 400 forintra rúgó magyar tanácsosi járandóságukra voltak utalva. Tekintve, hogy a zágrábi püspöki jövedelem ezekben az évtizedekben nem tartozott a legnagyobb egyházi javadalmak közé, az egyik püspöki processzusból származó adat szerint bevételei mindössze 3000 tallér körül mozogtak, birtokosa részére egyéb bevételről kellett gondoskodni.¹⁸ Nem véletlen az sem, hogy Heresinczy kinevezését követően lépéseket tett, egyébként sikeresen, addig ki nem fizetett tanácsosi járandósága kiutalására.¹⁹

Néhány hónappal később újabb előléptetés várt rá, 1587. augusztus 13-án elnyerte a Draskovich György halálával megürült győri püspöki széket. A győri püspöki szék megszerzése jelentősen javította anyagi helyzetét. Bár a török előrenyomulás a győri püspökség jövedelmét is csökkentette, de az a maga 9–10 000 forintos bevételével messze meghaladta a zágrábiét, és a

⁹ *Monumenta historica lib. Reg. Civitatis Zagrabiae XV., i. m., 103.*

¹⁰ *Magyar Országgyűlési Emlékek*, szerk. FRAKNÓI Vilmos, Bp., 1883 (Magyar Történelmi Emlékek, III. osztály), VI, 418.

¹¹ *Monumenta historica lib. Reg. Civitatis Zagrabiae XV., i. m., 237.*

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár [a továbbiakban: MNL OL] Magyar Kancelláriai Levéltár [MKL], A 57 Libri regii vol. 4. pag. 291; Österreichisches Staatsarchiv Allgemeines Verwaltungsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv Hofkammerarchiv Hofffinanz Ungarn [a továbbiakban: ÖStA AVA FHKA HKA HFU] r. Nr. 46. Konv. 1583. Dez. fol. 70–71. (1582. március 5.) A tinnini püspökségre 1584. május 28-án kapta meg a pápai megerősítést. TUSOR, NEMES, *i. m.*, 174–175.

¹³ Végrendeletéből több példány is megmaradt: ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Jul. fol. 1051–1064. (három példány). A szóban forgó részt idézi: PÁLFFY, MIKÓ, *i. m.*, 141.

¹⁴ MNL OL MKL A 57 Libri regii vol. 4. pag. 419–420. A kancellári eskü letételére az uralkodó előtt Prágában került sor 1586. december 22-én (*uo.*, pag. 464.).

¹⁵ Például: KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1000–1900*, Esztergom, 1900, 189.

¹⁶ ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 50. Konv. 1586. Nov. fol. 187–191.

¹⁷ Az adománylevél fogalmazványa: ÖStA AVA FHKA HFU r. Nr. 50. Konv. 1586. Sept. fol. 156–157. Vö. KOLLÁNYI, *i. m.*, 189–190.

¹⁸ MOLNÁR Antal, *A zágrábi püspökség és a magyarországi katolikus egyház a 17. században*, Bp., METEM, 2012 (METEM-könyvek, 77), 63.

¹⁹ ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 51. Konv. 1587. Febr. fol. 1–7; *Uo.*, Ungarische Gedenkbücher Bd. 403. fol. 269v–270r.

gazdagabb magyar püspökségek közé tartozott.²⁰ A győri püspökség nagyobb presztízst is biztosított számára, illetve lényegesen közelebb is feküdt a birodalmi központokhoz, Prágához és Bécshez, így kormányzata is könnyebb volt. Igaz, Győr esetében komoly terhet jelentett, hogy a püspöknek a végvidék fenntartására át kellett engednie bevételei egy részét, Draskovich példája nyomán Heresinczy esetében ez 4000 forintot jelentett, amelynek megfizetését folyamatosan próbálta késleltetni.²¹ Végrendelete tanúsága szerint zágrábi kanonokságát egészen haláláig megtartotta, testamentumában ugyanis úgy rendelkezett, hogy kanonoksága jövedelméből 50 forintot folyósítsanak a zágrábi székesegyház tetejének rendbetételére.²²

Magyar kancellárként Heresinczy a korabeli magyar politikai élet egyik fontos szereplőjévé vált, akinek hivatalából kifolyólag folyamatosan az uralkodó közelében kellett tartózkodnia. A kancellári tiszt nemcsak politikai befolyást hozott magával, hanem egyúttal komoly megterheléssel is járt együtt, bár az ügyek előkészítését és a döntések megfogalmazását a kancelláriai titkárok végezték, amely posztot Heresinczy idejében Verancsics Faustus (1582–1594) és Himelreich Tiburtius (1585–1610) töltötték be. Ennek ellenére a napi ügyintézésből a kancellár sem vonhatta ki magát, és a hetente sorra kerülő audienciákon is jelen kellett lennie.²³ Heresinczy számára további kihívást jelentett, hogy Rudolf császár 1583-ban udvartartásával véglegesen áttelepült Prágába, így ő is kénytelen volt urát követnie, illetve időnként ingázni kellett a Prága–Bécs–Pozsony háromszögben. Bécsbe az ott működő főhercegi helytartóval való egyeztetések, Pozsonyba az országgyűlések miatt kellett utaznia. Prágában különösen fontosá vált a kancellár, illetve a kancelláriai titkár jelenléte, mert nagyon kevés magyar követte Rudolfot a cseh fővárosba, s emiatt nagyon lecsökkent azon személyek száma, akik magyar ügyekben kiismerték magukat, és ha szükséges volt, érdemi tájékoztatást tudtak adni. Prágai tartózkodását megkönnyítendő, a püspök a magyarok közül egyedülálló módon, a városban házat is vásárolt magának, amelyet azután két rokonára, Heresinczy Jánosra és Pálra hagyott.²⁴ Hivatalát három évig tölthette be, mert 1590. június 10-én Prágában egy bécsi és magyarországi tartózkodásra készülődve, miután holmiját és szolgáit már előreküldte, váratlanul elhalálozott.²⁵

A magyarországi főpapok végrendelezési joga és gyakorlata sokáig rendezetlen volt, és csupán a Kollonich-féle konvenció megkötése, illetve annak 1715: 16. tc-ben történő törvénybe foglalása után jutott végleges nyugvópontra.²⁶ A kérdés megoldatlansága általában sok vitát váltott ki az örökösök és a különböző kamarák között, amelyek az uralkodót mint legfőbb kegyurat képviselték. Az örökösök többnyire biztosra mentek, és az örökhagyó halálhírének elterjedése után, amit lehetett, magukhoz vettek, a kamarai szervek pedig hasonló gyorsasággal igyekeztek az elhunyt javait zár alá venni és összeírni. Nem volt ez másképpen Heresinczy esetében sem, akinek hagyatéka kapcsán komoly mennyiségű irat képződött az Udvari Kamara levéltárában.²⁷ Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a győri és rákosi püspöki kúria, a szombathelyi és a keszői vár, illetve a bécsi házban talált ingóságok egyaránt összeírásra kerültek. A külön-

²⁰ A püspökség jövedelmét a pápai konzisztóriumra készített előterjesztésben becsülik erre az összegre: TUSOR, NEMES, *i. m.*, 174–175. Egy 1577-ből származó kamarai becslés szerint a püspökség bevételei abban az évben 11709 forint 18 dénár-ra rúgtak, amelyhez még hozzájárultak a mosoni tizedek, amelyek évi 2000 forintot jelentettek. ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. NR. 52. Konv. 1587. Aug. fol. 147, 150.

²¹ A 4000 forintos hozzájárulásról: TUSOR, NEMES, *i. m.*, 183. 1. jegyzet. Az ügyszöveghez kapcsolódó iratok az Udvari Kamara levéltárában találhatóak: ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. NR. 52. Konv. 1587. Aug. fol. 145–152. r. Nr. 52. Konv. 1587. Sept. fol. 102–108; r. Nr. 52. Konv. 1587. Okt. fol. 177–185; r. Nr. 53. Konv. 1588. Jan. fol. 181–188; r. Nr. 53. Konv. 1588. Febr. fol. 193–199.

²² „Ex proventibus canonicatus Zagradiensis in tecturam ecclesiae loci ejusdem florenos 50.” ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Jul. fol. 1053v.

²³ A kancellária működéséről: FAZEKAS István, *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon*, Századok 148(2014), 1131–1155.

²⁴ ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Jul. fol. 1053v.

²⁵ Uo., Ungarische Gedenkbücher Bd. 405. fol. 56v–57r.

²⁶ BONCZ Ferenc, *A katolikus főpapi hagyatékok körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek*, Bp., 1878, 59–63.; KOLLÁNYI Ferenc, *A magyar kath. főpapság végrendelezési jogának története*, Bp., 1896.

²⁷ ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. 1590. Jun. fol. 684–891, r. Nr. 57. Konv. 1590. Jul. fol. 1048–1071.

böző összeírások és a fennmaradt végrendelet egy kicsit közelebb visznek bennünket a horvát püspök személyiségéhez.

A hagyatékhhoz kapcsolódó iratok és a végrendelet áttanulmányozása után jól látható, hogy erőteljes horvát környezetben élt. Udvertartásának nagyobb része közülük került ki, így horvát volt udvari káplánja (Georgius Makvinoz), titkára (Joannes Samssinoczy, egyben a Magyar Kancellária regisztrátora), kamarása (Horváth Gáspár) és vicekamarása (Joannes Kuskoczy), lovászmestere (Michael Gredalj). A püspöki birtokok igazgatásában is találunk szép számmal horvátokat. A püspöki birtokigazgató unokaöccse Heresinczy János volt, akin azután majd nem kevesebb, mint 8000 forintot keresett a kamara nagybátyja halála után, a püspökség az évi teljes tizedbérletét.²⁸ János testvére, Heresinczy Pál keszői provizor volt, míg Hrasztoviczay György személyében horvát provizora volt a szombathelyi uradalomnak is, akit leváltása után egy másik horvát követett Matthias Zlaychich személyében.²⁹ Különösen erős horvát jelenlét figyelhető meg Szombathelyen, ahol még az iskolamester is horvát volt: nem más, mint Kitonich János, a későbbi jogügyigazgató és jogtudós.³⁰ A horvát világ kiépülése Szombathelyen nem Heresinczy idejében kezdődött, hanem még Draskovich György (győri püspök 1579–1587) idejére mehetett vissza, aki maga is szívesen tartózkodott a városban, nem véletlenül került sor itt 1579-ben egyházmegyei zsinat tartására.³¹ Két unokaöccsén kívül Heresinczyt Nyugat-Magyarországra nővére, Anna is követte, aki Maráczy László Vas megyei nemes felesége lett.³²

A végrendelet közelebbi szemügyre vétele személyes kapcsolataihoz is közelebb visz.³³ Kiderül belőle, hogy szoros kapcsolat fűzte Nicolaus Micatius (Migazzi) zágrábi kanonokhoz, akit „*ob suas singulares virtutes et ornamenta ingenii*” mintegy fiává fogadott. Végrendeletében Heresinczy lemondott javára a jáki apátságról, ráhagyta hintóját és mosdómedencéjét. Közelebbi kapcsolat gyanítható a végrendelet végrehajtói közé kijelölt személyek között is. Heresinczy négy egyházit és három világit jelölt meg ebben a minőségben. Az egyháziak között a Draskovich-rokon Sztankovácsky Gáspár zágrábi püspök, Kutassy János pécsi püspök, Draskovics Mátyás szenttamási prépost és a már említett Nicolaus Micatius szerepel. A négy egyházi közül három horvát, amely azt is jelzi, hogy a 16. századi magyar egyházi társadalmon belül a horvát származású klerikusok között komoly összetartozás működött. Egyelőre nem tudható, hogy a későbbi esztergomi érsek, Kutassy János hogyan kötődött Heresinczyhez. A három világi közül kettő a kancellária alkalmazottja volt. Samssinóczy János püspöki titkár és kancelláriai regisztrátor neve már előkerült, Himelreich Tiburtius a Magyar Kancellária Prágában működő titkáráként legfontosabb munkatársa volt Heresinczynek, aki az egyik Himelreich-gyermek keresztapaságát is elvállalta. Az utoljára hagyott, Paulus Fulcitus orvosdoktor személyéről az tudható, hogy filozófiai és orvosdoktori címét Bolognában, a horvát–magyar kollégium tagjaként szerezte, ahol 1577 és 1580 között folytatott tanulmányokat mint zágrábi sublektor. Későbbi pályáról csupán egyetlen adatot ismerek. 1611-ben bekövetkezett halála után a Pozsony megyei Báihony falubeli birtokrésze a fiskusra háramlott, eszerint minden bizonnyal Pozsonyban élte le élete utolsó évtizedeit.³⁴ Az epitáfium felállításában játszott szerepe mindenestre szorosabb baráti kapcsolatra utal.

Arra nincs hely, hogy az összeírások és a végrendelet egyes tételei részletes elemzésre kerüljenek. Ez alkalommal néhány sommás megállapításra kell csupán szorítkoznunk. A végrendeletben viszonylag kevés ötvöstárgy jelenik meg. Mindössze néhány kehelyről, egy kézmosóról

²⁸ MNL OL Magyar Kamara Levéltára [a továbbiakban: MKLev] E 15 Expeditiones Camerales [a továbbiakban: Exp. Cam.] 1590. júl. fol. 64–65.

²⁹ *Uo.*, 1590. júl. fol. 83–84, 1590. Aug. fol. 14.

³⁰ *Uo.*, 1590. Sept. fol. 266–267. Az egykor a Múzeumi Törzsanyagban őrzött eredeti példányról közzétette: ZSINKA Ferenc, *Oklevelek a reformáció első századából*, Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár, 12(1928), 65–66.

³¹ Draskovich familiárisairól tájékoztat: MNL OL Magyar Kamara Archivuma E 210 Miscellanea 52. dob. (43. cs.) *Ecclesiastica et religionaria* 4. tétel, R. kath. püspökségek, székes- és társaskáptalanok fol. 22–33.

³² MNL OL MKLev E 15 Exp. Cam. Nr. 17. ex Okt. 1593.

³³ Az általam használt példány: ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Jul. fol. 1051–1054.

³⁴ ÖStA AVA FHKA HKA HFU r. Nr. 99. Konv. 1610. Nov. fol. 163.

és egy ezüst írókészletről (*scriptorium argenteum*) van szó. Két aranyozott ezüstkelyhet kamarására, Horvát Gáspárra hagyott, az egyik kézmosó Fulcitus doktoré lett, míg az írókészletet Himelreich királyi titkár kapta, pontosabban kapta volna, mert sok ingósággal egyetemben ennek is nyoma veszett.³⁵ A nagy Büdy-féle kelyhet, amelyet talán valamely kancellárként tett szolgálata fejében kapott a kelet-magyarországi nagyúr Büdy Mihálytól, titkára Samssinóczy János nyerte el a püspök órájával egyetemben (*cuppam unam caeterum maiorem Bydianam*). Büdy Mihály valamiért nagyon hálás lehetett, mert még egy poroszka lovat (*gradarium Bywdianum*) is ajándékozott a püspöknek, amelyet az a vicekamarásának, Kuskóczy Jánosnak hagyott.³⁶ Verancsics Faustus, az ekkor hivatalban lévő másik királyi titkár egy kókuszdióból kialakított kelyhet kapott. Az ötvöstárgyak iránt tehát nem mutatott a kancellárpüspök érdeklődést, vagy csak egyszerűen nem futotta beszerzésükre, viszont a ruhák és szövetek terén meglepően sokrétű örökség bukkant fel a végső akaratban. Legalább négy garnitúra felső- és alsóruhával rendelkezett, és hozzá legalább annyi bundával. Legértékesebb ruhadarabja egy arannyal átszőtt, selyemszövetből készült mente lehetett, amelyet a győri székesegyházra hagyott, más értékes, még fel nem dolgozott anyagokkal együtt, hogy azokból miseruhát készítsenek. Két nyestbundája közül az egyik Kutassy püspöké, a másik Monoszlai Andrásé lett, míg a 34 nyestbundájából készített gereznát Himelreich Tiburtius felesége, Anna asszony örökölte. Kanavász felsőruháit Draskovich Mátyás kapta, de szűkebb-tágabb környezetéből további kilenc ember részesedett valamifajta ruhaadományban.

Ingatlanvagyonot nem sokat gyűjtött, azokat kivétel nélkül családtagjaira hagyta, akiről igyekezett gondoskodni. Így Annára, nővérére hagyta a jáki allódium minden jövedelmét ez évből, további 100 aranyat, két kocsis lovat. Két, már említett rokona, Pál és János örökölte a pornói és a városkeszői allódium évi jövedelmét, illetve a prágai házát minden berendezésével együtt. Egyenlően elosztva rájuk hagyta a szombathelyi bor felét, Anna ezen túl még egy kanapét is örökölt (*conopeum ex rubro taffota*). Unokahúgának, Margitnak, Michael Philepouicz hitvesének 50 forintot hagyott, mivel már korábban gondoskodott róla. A Zágrábban birtokolt szőlőről úgy rendelkezett, hogy kerüljenek eladásra és az árak oszoljon el Anna nővére és a két unokaöcs, Pál és János között.

Draskovich példája nyomán Heresinczy idejében is a győri püspök elsődleges rezidenciája Szombathely volt. Így érthető, hogy a szombathelyi várban a püspök felső lakoszobájában összeírt holmik között könyvek is szerepelnek, méghozzá egy ötvenöt tételes lista. Sajnos az összeíró eléggé általánosságban mozgott a címléírások terén, így azok azonosítása csak korlátozott mértékben lehetséges. Az ötvenöt munka között tíz jogi jellegű kötet található, amelyek között egyházi jogi vonatkozású kommentárok éppúgy találhatók, mint római jogiak: Gratianus egy műve,³⁷ a milánói Philippus Decius kommentárja, a Justinianus Institutióhoz készült magyarázatok, Sebastianus Brant kommentárja. További tizenöt tétel sorolható teológiai tárgyba, köztük olyan középkori klasszikusok szerepelnek, mint Petrus Lombardus *Sententiarium libri quattuor* egyik kiadása, Aquinói Szent Tamás-kommentár, Szent Ágoston (*Epitome omnium operum*)³⁸ és Szent Bernát (*Sermones*) egy-egy műve. A listán két bécsi püspök, Johannes Fabri (1478–1541) és Friedrich Nausea (1480–1552) is szerepel egy-egy munkával.³⁹ A szentírás-magyarázat csoportjába öt munka sorolható. Az egykori tulajdonos műveltségére és irányultságára némi fényt

³⁵ A Magyar Kamara összeírta azokat a tárgyakat, amelyek a püspök 1590. februárban készített végrendeletében szerepeltek, de a júniusi összeírásokban már nem bukkantak fel: ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Jun. fol. 789–790.

³⁶ Szó lehetett a Bereg megyei főispáni címről készült uralkodói adománylevél taxájának ilyenfajta kiegyenlítéséről (vö. MNL OL MKL A 57 Libri regii vol. 4. pag. 471–472.), de Heresinczy egy közelebről nem ismert adomány megszerzésében is közreműködhetett. Talán a bodolói birtokrészre 1590. augusztus 1-jén, tehát már a püspök halála után kiállított adománylevél megelőlegezéséről van szó (vö. ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 57. Konv. 1590. Julii fol. 1035rv).

³⁷ *Decretum de tortis*, Venetiis, 1501.

³⁸ A könyvtulajdonos talán a munka ritkának mondott, 1551. évi genfi kiadását birtokolta.

³⁹ Johannes FABRI, *Opusculae quaedam*, Lipsiae, Nicolai Wolrab, 1538; Friedrich de NAUSEA, *De clericis ordinandis in ecclesia isagoges libri V*, Viennae, Adler, 1551.

vett, hogy a kommentárok között megtalálható Rotterdami Erasmus egyik munkája, illetve Theophilactus (†1107) bolgár érsek Erasmusra is nagy hatással lévő, és az 1531–1570 közötti években többször kiadott Újszövetség magyarázataiból egy kötet.⁴⁰ Magyar szerzőtől is található egy munka ebben a csoportban, a 16. század első felében élt és működött pálos Gregorius Coelius Apokalipszis kommentárja (Velence, 1547). Érdekes, hogy prédikációs kötet csupán egyetlen egy szerepel (*Postillae maiores totius anni*).

A görög–latin klasszikusok közé is legalább tizenöt tétel sorolható, köztük a legnépszerűbb szerző toronymagasan Cicero négy alkotással (retorikája két kiadásban is felbukkan, továbbá egy beszédgyűjtemény és filozófiai munkái). Mindkét nagy római vígjátékszerző, Plautus és Terentius is szerepel a könyvek között, utóbbi kétszer is, egy alkalommal művei olasz fordításával. A középkor és a humanizmus kedvelt szerzői közé tartozott Valerius Maximus és Aulus Gellius. Mind Valerius Maximus példatárát (*Facta et dicta memorabilia*), mind Aulus Gellius *Noctes Atticae*jét szívesen forgatták a korban, nem utolsósorban a benne megőrzött, különben elveszett antik szerzők miatt is. A könyvlistán szerepelt Boetius neve, talán azt az 1546-os bázeli kiadást birtokolta a könyvek tulajdonosa, amely Hans Derschwam birtokában is megvolt, és amely Boetius minden akkor ismert munkáját magában foglalta, köztük a híres *De consolatione philosophiae* is.⁴¹ Az egykori tulajdonos filozófiai érdeklődését bizonyítja, hogy birtokolt egy kommentárokkal ellátott kiadást a neoplatonista Porphüriosz műveiből, talán Boethius egyik kommentárját. Talán Porphüriosz egyik munkája rejtőzik a lista „*Phorphini Dialectia*” tétele mögött is. A könyvlista utolsó előtti tétele ifjabb Plinius igen elterjedt levélgyűjteményének egyik kiadása volt.

Kifejezetten humanista szerzővel is találkozhatunk a jegyzék szerzői között. Rotterdami Erasmus nemcsak kommentárjával van jelen, hanem híres szólásgyűjteményével, az *Adagiával* is (első kiadás, 1500). Erasmus egyik kedvelt kiadója, Aldus Manutius is felbukkan, még hozzá grammatikájával (*Institutionum grammaticarum libri quattuor*). Az Erasmus előtti humanisták közé tartozott Rudolphus Agricola, akinek egy műve, talán dialektikája szintén megvolt Heresinczy birtokában.

A történeti munkák csoportja meglehetősen szerény. Mindössze két munka sorolható ide, az egyik Türoszi Vilmos türoszi érsek keresztes háborúk történetét feldolgozó, szinte egykorú, alapforrást képező műve (*Historia rerum in partibus transmarinis*, 1170–1184), a másik Marcantonio Coccio Sabellico (1436–1506) átfogó, egyetemes történeti munkája (*Rapsodiae historiam Enneadum*, Venetiae 1498; talán az elterjedt bázeli kiadás egyik példányáról van szó, 1538). Az összeírt könyvek között van még egy közelebbről meg nem határozott orvosi munka, illetve egy kertépítő könyv (Antoine Mizauld).⁴² Továbbá akad három olasz nyelvű könyv, amelyek itáliai tanulmányokra utalnak, és amelyek meglete, tekintve Heresinczy bolognai és padovai tanulmányait, nem meglepő.

A kevés magyar vonatkozású könyv közé tartozik a Draskovich György által Szombathelyen tartott győri egyházmegyei zsinat határozatainak kiadása (*Acta et constitutiones dioecese synodi Jaurinensis*, Prága 1579), amelyből egy példány talán praktikussági okokból volt megtalálható a püspök Szombathelyen őrzött könyvei között.⁴³

Ha a könyvlista szerzőit és az azonosítható tételeit együtt vesszük szemügyre, azonnal kiténik, hogy Draskovich *Constitutionesa* (1579) és Antoine Mizauld kertépítő alkotását (1574) nem számítva, a könyvek többsége a 16. század első felében, vagy legkésőbb a század derekán

⁴⁰ ERASMUS, Desiderius, *Paraphrasis in evangelium secundum Joannem*, Basileae, 1524; *Theophylacti archiepiscopi Bulgariae in omnes D. Pauli epistolas enarrationes*, Coloniae, 1531.

⁴¹ *A Derschwam-könyvtár: Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke*, kísérőtanulmánnyal közread. BERLÁSZ Jenő, kiad. KEVEHÁZI Katalin, MONOK István, Szeged, 1984 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11), 19.

⁴² Antoine MIZAUD, *Historia Hortensium*, Coloniae Agrippinae, Gymnicus, 1574.

⁴³ A zsinatról újabban: KOLTAI András, *A győri egyházmegye 1579. évi szombathelyi zsinata = Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században*, szerk. BALOGH Margit, VARGA Szabolcs, VÉRTESI Lázár, Bp.–Pécs, 2014 (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis, 10), 45–67.

jelenhettek meg. Ez érthetővé teszi, hogy miért hagyta őket Heresinczy Péter olyan helyen, ahol viszonylag kevés időt szándékozott tölteni. Az sem kizárt, hogy a könyvek egy jelentős része nem saját gyűjtés, hanem örökség volt, például örökölhette nagy-nagybátyjától, a tanulmány elején emlegetett Heresinczy Györgytől is.

Minden bizonnyal többet árulnának el személyiségéről azok a könyvek, amelyeket bécsi ingóságai között említenek. Sajnos azonban a bécsi összeírók nem fárasztották magukat tételes jegyzék készítésével, az inventáriumból így csak annyi tudható, hogy huszonhárom könyvről van szó, illetve feljegyzésre kerül még egy kosár, amely tele volt könyvvel. Még szerencse, hogy négy kötetet, nyilván értéke miatt, külön is felvettek. Bonfini történeti munkája az egyik, ebben az esetben minden bizonnyal az 1568-as kiadásról lehetett szó, illetve két *Pontificale Romanum*, amelyből az egyik vörös bársonyba volt kötve, valamint egy *Missale Romanum*.⁴⁴ Az utóbbi kötetek meglétét Heresinczy főpapi működése indokolja, a Bonfini-munka viszont azért fontos, mert némi történeti érdeklődés meglétére enged következtetni.

Heresinczy püspök végrendeletében könyvei sorsáról is rendelkezett. Szombathelyen őrzött könyveit titkárára, Samssinóczy Jánosra, a Magyar Kancellária regisztrátorára hagyta. Sajnos, a kedvezményezett későbbi sorsáról nem rendelkezünk adattal, így a könyvek sorsát még csak találgatni sem tudjunk. Könyvei magával hordozott részét végrendeletében kamarására, Horváth Gáspárra hagyta, akinek későbbi sorsa egyelőre szintúgy ismeretlen. Talán némi szerencséivel a possessorkutatások során fel fog még bukkanni Heresinczy Péter püspök könyvtárából könyv, amely hozzásegít szellemi portréja mélyebb megrajzolásához.

⁴⁴ „Historiae Bonfinij de rebus Hungaricis in folio. Pontificale Romanum in folio. Item Pontificale Romanum mit ainem rot sameten überzug in folio. Missale Romanum in folio.” ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 58. Konv. 1590. Juni fol. 815–820.